

освітніх стандартів / С. Клепко // Управління освітою. Спеціальний випуск. – Серпень, 2003. – №15–16. – С. 10–24. **3.** Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Лист Міністерства освіти і науки України від 31.07.2008 № 1/9-484 головам робочих груп МОН України з розроблення галузевих стандартів вищої освіти та головам науково-методичних комісій МОН України / Режим доступу: elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf. – 73 с. **4. Копилевич В. А.** Компетентнісний підхід в сучасній вищій освіті / В. А. Копилевич, Т. Ф. Мельничук // Біоресурси і природокористування. — 2010. — Том 2. — № 3–4. — С. 153–159. **5. Морозова Т. Ю.** Погляд на освітні стандарти крізь призму компетентнісного підходу / Т. Ю. Морозова // Проблеми освіти : [науково-метод. зб.] / Науково-методичний центр вищої освіти МОН України. – К., 2005. – Вип. 46: Болонський процес в Україні. – Ч. 2. – С. 78–80. **6.** Електронний ресурс: <http://www/let.rug.net/TuningProjekt/index.htm>

УДК 378.011.3 - 051

С. О. Шехавцова,
кандидат пед. наук, доцент,
докторант кафедри педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті визначено концептуальні ідеї суб'єктно-діяльнісного підходу щодо професійно-педагогічної підготовки студентів університету, а також розглянуто основні етапи та труднощі професійно-педагогічного становлення майбутніх учителів.

Ключові слова: суб'єктно-діяльнісний підхід, професійно-педагогічна підготовка, суб'єктність студента університету.

В статье обусловлены концептуальные идеи субъектно-деятельностного подхода к профессионально-педагогической подготовке студентов университета, а также рассмотрены основные этапы и трудности профессионально-педагогического становления будущих учителей.

Ключевые слова: субъектно-деятельностный подход, профессионально-педагогическая подготовка, субъектность студента университета.

The article deals with the conceptual ideas of the subjective and performing approach to the students' professional and pedagogical preparation and the crucial stages and difficulties of professional and pedagogical development of future teachers are determined.

Key words: subjective and performing approach, professional and pedagogical preparation.

Об'єктивна необхідність пошуку оптимального шляху побудови процесу професійно-педагогічної підготовки студентів зумовлена особливостями функціонування вищої освіти. Оскільки однією із головних особливостей системи професійної освіти є комплекс професійно-педагогічних завдань, пов'язаних із використанням нових освітніх стандартів; удосконаленням змісту вищої педагогічної освіти з метою найбільш повного відображення в ній новітніх досягнень педагогічної науки, а також актуалізація завдань професійної підготовки майбутніх учителів.

Різні аспекти професійно-педагогічної підготовки студентів університету досліджувалися в роботах Ф. Аліпханової, Т. Гущиної, А. Деркача, Е. Зеєра, І. Зимньої, Н. Мерзлякової, В. Сластьоніна, Л. Пак, С. Савченка, Л. Скорич, Д. Тирсікова та ін.

Теоретико-методологічні питання вивчення суб'єктно-діяльнісного підходу представлено в дослідженнях К. Абульханова-Славської, М. Воловікової, Н. Боритко, О. Жорнової, О. Мешко, С. Мампорії, Т. Ольхової, С. Пакуліної, Т. Решетової, В. Садової, Г. Щукіної та ін.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів завжди, поряд з іншими цілями, передбачає формування у студентів суб'єктно-особистісних якостей. Саме в процесі педагогічної підготовки студенти оволодівають головними прийомами професійної діяльності в ході розв'язання навчальних та науково-професійних завдань.

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні особливостей професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті суб'єктно-діяльнісного підходу.

Нині концептуальна ідея процесу професійно-педагогічного становлення студентів в університеті полягає в створенні багатопланової ієрархічної системи професійної підготовки студентів, в існуванні великої кількості можливих варіантів побудови, організації та виростання різних технологій в педагогічній діяльності для досягнення певних педагогічних цілей. Однак тільки один із всіх можливих буде найбільш оптимальним у певних умовах, і знайти його – головне завдання оптимізації. Розв'язання здійснюється завдяки порівнянню можливих варіантів і оцінці вже існуючих аль-

тернатив діяльності в умовах університету [1, с. 146]. Це передбачає розвиток студентів як суб'єктів творчої педагогічної діяльності, що відображає позицію багатьох педагогів і психологів. Практично будь-яка діяльність вміщує в себе елементи імітації, а з отриманням досвіду студенти і майбутні педагоги зможуть отримати індивідуальні риси професійно-педагогічної діяльності.

Із позицій суб'єктно-діяльнісної концепції професійно-педагогічне становлення студентів відбувається протягом всього життєвого шляху педагога-професіонала і вміщує п'ять основних етапів професійно-педагогічного становлення.

1. Оптація – вибір професії з урахуванням індивідуально-особистісних та ситуативних особливостей.

2. Професійна підготовка – отримання професійних знань, навичок та вмінь.

3. Професійна адаптація – входження в професію, засвоєння соціальної ролі, професійне самовизначення, формування особистісних якостей та отримання досвіду.

4. Професіоналізація – формування позицій інтеграція особистісних та професійних якостей, виконання зобов'язань.

5. Професійна майстерність – реалізація особистості в професійній діяльності [2, с. 27–28].

У контексті наукового дослідження нас цікавлять етапи професійно-педагогічного становлення майбутніх педагогів у період навчання в університеті, тобто етапи професійної підготовки студентів в університеті, професійної адаптації та безпосередньо професіоналізація. Очевидно, сучасна університетська освіта розглядається як основний простір можливостей формування суб'єктності студента до педагогічної діяльності, оскільки університетська освіта:

– орієнтована на особистісно-професійне становлення майбутнього педагога, що відбувається на основі попередніх досягнень студента, з урахуванням його можливостей, потреб та очікувань;

– багатоваріантна в освітніх напрямках, що сприяють максимальному розширенню меж самоудосконалення особистості студента;

– надає можливість студентові вільного вибору варіантів суб'єктної творчості;

– передбачає тенденцію ціннісного узгодження позицій всіх сторін, що зацікавлені в якості вищої професійної освіти [3, с. 110].

На початковому етапі професійна діяльність студента значною мірою має характер імітації, поступово педагогічна діяльність набуває рис творчої педагогічної діяльності.

Початковий етап оволодіння професійним досвідом характеризується тим, що студенти молодших курсів оволодівають навичками аналізу й оцінки тільки зовнішньої сторони педагогічної діяльності. Сутнісним аспектом для студентів у педагогічній діяльності вчителя є педагогічна техніка, тобто під час проходження педагогічної практики студенти особливу увагу приділяють манері вчителя поводитися з учнями, стилю вчителя. Студенти звертають увагу на зовнішній вигляд учителя, вміння працювати з дошкою, лексичну культуру вчителя, уміння спілкуватися з учнями. На етапі професійної підготовки особливе значення має фактор активності студентів на заняттях. Здатність знаходити причинно-наслідкові взаємозв'язки між самостійною пізнавальною діяльністю учнів на уроці та якістю засвоєння навчального матеріалу. Однак Ф. Аліпханова вважає, що досвід студентів не дозволяє їм ще оцінювати значення засобів педагогічної діяльності в освітньому процесі [1, с. 147].

На етапі професійної адаптації студенти мають здатність адекватно оцінити роль і місце педагога в освітньому процесі. Студенти повинні оцінювати педагога як носія комплексу якостей, що дозволяють йому проектувати (складати план уроку, календарне планування), конструювати навчально-виховний процес і керувати самостійною пізнавальною діяльністю учнів.

Етап професіоналізації відображає різні особливості діяльності, що супроводжується певними вимогами до суб'єкту педагогічної діяльності. На цьому етапі відбувається формування і становлення професійної суб'єктності, що передбачає синтез можливостей, здібностей та активності особистості, з одного боку, та вимог до діяльності, що визначають її зміст, засоби, умови та організацію – з іншого [2, с. 28]. Отже, головним чинником формування професійної суб'єктності студентів є співвідношення особистісних якостей студента з вимогами до професійно-педагогічної діяльності майбутніх педагогів. Залучення до педагогічної діяльності суб'єкта супроводжується співвідношенням індивіду-

альних можливостей, здібностей студента з певними вимогами, що висуваються змістом та умовами самої педагогічної діяльності з позиції успішності її виконання. Тобто в процесі опанування педагогічної діяльності суб'єкт стикається з новими завданнями, професійними ситуаціями, нестандартними умовами, і виникає невідповідність між потребами діяльності педагога й особистісних новоутворень, що є рушійною силою в розвитку професійної суб'єктності.

У контексті особистісно-професійного саморозвитку вчителя В. Сластьонін визначив такі труднощі студентів у здійсненні педагогічної діяльності в процесі навчання в університеті:

1) розвиток умінь самооцінювати, самодіагностувати, розпізнавати індивідуальні особливості, співвідносити отриманні знання з потребами професійної діяльності;

2) розвиток умінь самостійності й ініціативності в плануванні педагогічних дій, навичок визначення та створення програми виконання педагогічних дій, визначення індивідуально-оптимальних способів і прийомів дій, індивідуальних і рольових позицій з урахуванням педагогічної мети діяльності;

3) розвиток умінь пристосовувати, коректувати індивідуальні особливості до умов педагогічної ситуації, що змінюються, тобто змінювати засоби, прийоми, комунікативні стилі в різних педагогічних ситуаціях, зберігаючи індивідуальність;

4) розвиток умінь розраховувати вольові зусилля і певний рівень досягнення успіху при моделюванні педагогічної ситуації;

5) розвиток навичок визначення успішності здійснення педагогічної діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей учителя, мобільність в умовах педагогічної ситуації, що змінюється, розвиток умінь самоконтролю й оцінки результатів своєї педагогічної діяльності;

6) розвиток умінь впливати на співрозмовника в процесі здійснення міжособистісного спілкування [5, с. 372–373].

Наші міркування щодо звернення до ідей суб'єктно-діяльнісного підходу ґрунтуються на тому, що суб'єктно-діяльнісний підхід дозволяє: по-перше, організувати ефективно взаємодію та взаєморозуміння між викладачем та студентом у процесі навчання в університеті, що відображає принцип суб'єкт-суб'єктних відносин та принцип діалогічності, у

результаті – процес навчання набуває конкретної спрямованості на формування професійно значущих особистісних якостей студентів для майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Відповідно до концептуальних положень формування суб'єктності, ефективність формування професійно значущих особистісних якостей у студентів зумовлено певним рівнем суб'єктності у студентів університету, у якій виявляються такі особистісні новоутворення: самопізнання, самоактуалізація, самовдосконалення, самовиховання, необхідні сучасному фахівцю в досягненні самореалізації в педагогічній кар'єрі. По-друге, в основу суб'єктно-діяльнісного підходу покладено концептуальні ідеї, що орієнтовані, з одного боку, на сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні, а з іншого, – на педагогічні традиції формування професійно значущих особистісних якостей студентів до майбутньої професійно-педагогічної діяльності; по-третє, суб'єктно-діяльнісний підхід обраний нами з метою оцінки результатів суб'єктності студента університету до професійно-педагогічної діяльності тому, що в ньому інтегровано професійний, педагогічний та соціальний компоненти суб'єктності, тобто, суб'єктність – складна інтегративна характеристика особистості, що відображає її вибіркочувальну активність, відповідальність за самостійну ініціативу, перетворювальне ставлення до самого себе, до діяльності, людей, навколишнього світу загалом. Отже, суб'єктність пронизує всі сфери людського буття, при цьому виявляється вона в індивідуальному й особистісному.

Цій концептуальній ідеї найбільшою мірою відповідає логіка й сутність суб'єктно-діяльнісного підходу, який передбачає, на думку В. Сластьоніна, «на індивідуальному рівні розвиток суб'єктності, що відбувається за рахунок біоенергетичних передумов, здатностей до умовно-рефлексивних дій; із зростанням особистісної сутності людини в становленні суб'єктності більшою мірою вплив реалізують суспільні чинники – родина, освітньо-виховне середовище» [5, с. 265].

На думку Т. Решетової, «специфіка діяльнісного підходу полягає в тому, що провідна роль у розвитку психіки відводиться діяльності, а вихідним методом її вивчення є аналіз перетворення психічного відображення в процесі діяльності» [4, с. 102]. Отже, у межах цього напрямку визначальна увага приділяється аналізу специфічних характеристик, які нале-

жать самій діяльності в аспекті максимальної адаптації суб'єкта до її вимог.

Очевидно, становлення та розвиток суб'єктності майбутніх педагогів відбувається в кількох площинах, а саме: по-перше, у площині саморозвитку, тобто суб'єктність забезпечує розвиток особистості, індивідуальності, універсальності людини; без неї сам процес саморозвитку втрачає свою цілісність, комплексність, провідну сутність; по-друге, у площині освітньо-виховного процесу: суб'єктні характеристики студента забезпечують активність, вибірковість, творчість, і відповідно, успішність в оволодінні професійно-педагогічною діяльністю; перетворює навчальний процес на співтворчість двох суб'єктів – викладача і студента; по-третє, у площині професійно-педагогічної діяльності: суб'єктність викладача становить пусковий механізм включення суб'єктності студентів, а це означає, їхнього особистісного, індивідуального, неповторного початку життєдіяльності й життєтворчості [5, с. 265–266].

Отже, процес професійно-педагогічної підготовки студентів університету передбачає вибір оптимального з усіх можливих варіантів із позиції побудови й організації навчально-виховної діяльності, що передбачає раціональну структуру, оперативне регулювання та коригування процесу ефективної професійної підготовки.

Сказане дозволяє визначити суб'єктно-діяльнісний підхід до професійно-педагогічної підготовки студентів університету як різновид загальнопедагогічного підходу, сутність якого полягає у формуванні суб'єктного досвіду майбутніх фахівців до розв'язання професійно-педагогічних проблем, що виникають у навчально-виховному процесі і під час виконання провідних функцій, характерних для педагогічної діяльності.

Представлена стаття не розкриває всебічний аналіз професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті суб'єктно-діяльнісного підходу. Найближчі перспективи подальшого дослідження обраної проблеми ми вбачаємо у визначенні шляхів оптимізації професійно-педагогічної підготовки студентів із позицій суб'єктно-діяльнісного підходу.

Література

1. Алипханова Ф. Н. Оптимизация педагогической деятельности как фактор эффективной профессиональной готовности буду-

шего учителя / Ф. Н. Алипханова // Вестник Университета Российской академии образования. – 2010. – № 1 (49). – С. 145–149.

2. Гущина Т. И. Становление профессиональной субъектности будущих юристов на этапе ранней профессионализации / Т. И. Гущина, И. Г. Андреева // Психология в вузе. – 2010. – № 1. – С. 27–40.

3. Ольховая Т. А. Становление субъектности студента университета : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. – Оренбург, 2007. – 437 с.

4. Решетова Т. Я. Теоретические основы исследования стилевых характеристик психической активности субъекта / Т. Я. Решетова // Вестник ун-та Российской академии образования. – 2010. – № 2. – С. 101–107.

5. Сластенин В. А. Сластенин : [монография] / Виталий Александрович Сластенин. – М. : ИД «МАГИСТР-ПРЕСС», 2000. – 488 с.